

Eleberria:

TXOMIN AGIRRE

ELERTI-ARLOAN

Idazle batek bere barruko asmapenak agertu nai dituanean, bide asko artu daitez: Bertsoa, antzerkia, barruminezko olerkia (lirika), edestizko olerkia (epika), itz-erti (oratoria), eta abar. Olako bidea dogu eleberria.

Zer da, baiña, eleberria?

Gertaturiko edo asmauriko jakokizunak edestuz eta itz lauz idazleak bere oldozpenak agertzen dituan elertiaren arloa da eleberria.

Antxiña eleberri gitxi egiten zan, epopeia da elerti-arlorik zarrana. Baiña epopeia ez da besterik itz nautuz idatzitako eleberria baiño. Gero eleberriak aldakuntza aundiak izan ditu, baiña jatorriz orixe: Elertian asieran itz neurtuz eta gero itz lauz edesten dan asmapena.

Aspaldion eleberriak ugaritu egin dira. Gogoratu Gazteleraz Cervantes aundia eta oraintsuago Pérez Galdos. Eta gaurko gure egunetan elerti arlo au Ego-Ame-

riketan agertzen jaku landara ugari eta frutu eldu lez.

* * *

EUSKALERRIAN

Gure elertian be ba-daukaguz eleberrigilleak, eta ez gitxi. Ipuiñak eta eleberriak ondo joakuz guri. Mogel'en Peru Abarka izan leiteke gure lenengo eleberria eta gero ainbat arlo onetako liburu eder daukaguz gure elertian.

Idatz-arlo onetan gizaundi lez gure Txomin Agirre agertzen jaku: Bere aldi ta tankerakoen artean onena, zalantza barik. Munduko elertira begiratu ezkerro, ez onena baiña bai erdi-maillako onenen maillakoa, esaterako Pereda'ren mailla-inguruan. Eleberri oneik erderatu be egin bear ziran.

* * *

BERE ALDIA

Idazle euskaldunak ez dabe izaten zer-ikusi aundirik euren aldiko idazleakaz: Gure Etxepare, berbizkunde eta «renacimiento» tankeran sartzen da, gure Bilintx «romanticismo» aldiko idazleen artean, gure Lauxeta «27'garreneko gizaldia»'n. Guzti oneik ez osoosoan, baiña ba-dauke aldi orreitako idazleen antza.

Eta non sartu leike, zein aldita-koa da gure Txomin Agirre?

Zalantza barik «Realismo»-barruan, naizta bere «Añamendi'ko Lorea» kondaira-eleberria eta romantiku-tankerakoa izan.

Aldi orretan gaztelerazko elertian Pereda az Pérez Galdós izan ziran nagusi: bata kristiñau jokabidekoa, liberala bestea; bata zarzalea, barrizaillea bestea; bata bizikera estu ta bideratukoa, nasaia ta nabermena bestea... Eta idazle bi oneik ba-ekien alkarren barria eta euren eleberri bi «De tal palo

tal astilla» eta «Gloria» burruka baten agiria dirala esan lei.

Gure Txomin Agirre, eretxiz eta tankeraz, Pereda'ren kidekoa da.

Ez dakigu Txomin'ek Pereda'ren eleberriak irakurri zituan ala ez. Gaietan ba-dauke antza, baiña ez idaz-tankeran eta aria eroateko eran.

Pereda'k Itxas-gaizko eleberri bat egin eban, «Sotileza», eta legor-girozko beste bat, «Peñas Arriba». Eta Txomin Agirre'k be antzera: Itxas-girokoa, Kresala, eta lagor-girokoa, Garoa.

Ortik gora, idazle bien arteko alkarren antza laburra dala uste dot eta «Realismo» giroan bizi izatea naikoa dala antz ori argitzeko.

* * *

TREBEBIDEAK

Baiña zelakoa da gure idazle au eleberrigille lez? Ete dauka trebetasunik edo «teknika» egokirik? Ete daki «nobelak» egiten?

Txomin Agirre eleberriak egiteko trebetanunez guztiz ona eta berak darabiltzan eleberri-teknikak gaurko-girokoak eta egokiak dira. Eta ezin ukatu, alde onetatik begiratuta, *Garoa* askoz ohea dala *Kresala* baiña.

Zeaztu dagiguzan trebebide oneik.

TOKIA: *Kresala*'n estuagoa da, Getaria'tik Bilbo'ra bitartea, Kantauri itxasoa iparraldean eta ardatza Ondarroa'n dituala. *Garoa*'ren «jeografia» zabalagoa agertzen jaku: Gaztela, Amerika, langille-arte... ardatza Oiñati'n dala.

ALKAR-IZKETAK: Egokiak dira *Kresala*'n, baiña *Garoa*'n gaur be erabilten diran trebebidak agiri dira, esaterako: Lau norkiren artekoa, gizonak zuzagaz egiten dauana, norki batek ildakoagaz daukana (gogoratu oraintsuko «cinco horas con Mario» eleberria).

NORKIAK: *Garoa*'ko norkiak ugaroagoak dira eta batzuk ondo zeaztuak be bai, Joanes artzaia bera edo bere alaba lekamea. *Kresala*'n norki oso ondo zeaztuak daukaguz, nork ez ditu ezagutzen Tramana ta Brix edo Kitolis gogoangarria.

ZEAZKETAK: Zeazketak edo «deskripziñoak» egiten be *Garoa* da ohea: zeazketa geiago ta obeto egiñak daukaz, baiña emen be *Kresala*'ren alde on bat agertu bear da: Itxasoko zeazketa, ekaitzaren zeazketa, Kitolis'en edestiaren barruan, oso ederra da. Mundu guztiko elertian izan diran ekaitz-zeazketak lorategi eder baten batu ezker, *Kresala*'n agertzen dana onenatarikoa izango litzake.

IZKUNTZA: Euskereari begiratzen ba'dautsogu, ederra ta errikoa da Txomin'ek darabillena, *Kresala*'n bizkaiera eta *Garoa*'n

gipuzkoera. Eta, bide batez esateko, ori da euskera baturako lenengo urratsa, euskalki bat baiña geiago erabiltea. Baiña *Garoa*'ren euskerea ederragoa ta jatorragoa da, batez be joskera aldetik begiratu ezker: Txomin'en aldian, oraindiño, idazleak ezin dabe itzi erdel joskera. Bere aurretikoak, askok beintzat, joskera oso okerra dauke, eta Txomin'en, *Kresala*'n egokiak ez diran ainbat esaldi erabilen arren, *Garoa*'n sekula ez dau olako utsik egiten.

* * *

EGAZKADAK

Elerti-arloan idazle baten lanak egaztien egazkadakaz bardindu edo konparatu leikez eta batzui buruz «oilloen egazkada laburrak» dituela esan lei, beste batzuk ostera arranoen antzera goi-maillako egazkadak egiten ei ditue.

Gure Txomin'eri buruz, gaurko idazle batek Muga aldizkarian «vuelos gallináceos» egin zituala esan eban. Baiña idazle ori, naizta asko idatzi, elduko eta da gure elertian Txomin'en ospe illeziña lortzera? Eza ete dira bereak izango benetako oillo-egazkada laburrak?

Txomin Agirre euskal-elertiaren barruan il-eziña da eta bere aldian arranoen maillara eldu da. Bera dogu Euzkadi'ren ospea eta Ondarru'ko erriaren aintza.

OLAZAR'tar Martin'ek *Ondarroa*'n, 1980'ko bagillaren 21'ean izandako berbaldia.